

УДК 811.111'255.4=161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.1.1/50>**Климко К. А.**<https://orcid.org/0009-0001-1931-1613>

Дрогобицький державний педагогічний університет

Сус Р. В.<https://orcid.org/0009-0007-0445-7752>

Дрогобицький державний педагогічний університет

ВАРІАТИВІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ РІШЕНЬ ПРИ ПЕРЕДАЧІ ЗНАЧЕНЬ ДЕТЕРМІНАТИВІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

У статті здійснено комплексний перекладознавчий аналіз проблеми відтворення значень детермінативів у художньому тексті в межах англо-українського перекладу. Актуальність дослідження зумовлена відсутністю прямого еквівалента категорії означеності/неозначеності в українській мові, що створює широке поле для варіативності перекладацьких рішень. Основну увагу приділено функціонально-семантичному потенціалу англійських артиклів як основних засобів детермінації та специфіці їхньої експлікації. У роботі доведено, що вибір перекладацької стратегії у художньому дискурсі визначається не лише граматичними нормами, а й когнітивно-прагматичними чинниками, контекстуальним оточенням та авторською ідіостилістикою. Авторами систематизовано основні способи компенсації значень англійського артикля на різних мовних рівнях. Зокрема, на лексичному рівні проаналізовано використання вказівних, неозначених та особових займенників, часток, а також прикметників, що здатні актуалізувати референційний статус іменника. На синтаксичному рівні акцентовано увагу на ролі актуального членування речення та порядку слів як ключових інструментах передачі значень означеності в українській мові. Наукова новизна дослідження полягає у висвітленні варіативності перекладацьких рішень залежно від художньої функції детермінатива. Окремий сегмент роботи присвячено аналізу поняття «нульового артикля» та його значущості для формування художнього образу, що часто ігнорується при лінійному перекладі. У висновках підкреслено, що ефективність перекладацького рішення безпосередньо залежить від здатності перекладача розпізнати імпліцитні смисли, закладені в системі детермінації оригіналу. Дослідження підтверджує, що сучасна перекладацька практика тяжіє до використання комбінованих методів відтворення категорії означеності/неозначеності, де синтаксична перебудова речення поєднується з лексико-семантичною адаптацією. Отримані результати можуть бути використані у курсах теоретичної граматики, порівняльної типології, теорії та практики перекладу.

Ключові слова: категорія означеності/неозначеності, детермінатив, артикль, художній текст, перекладацькі трансформації, варіативність, актуальне членування речення, компенсація, контекстуальна еквівалентність.

Постановка проблеми. Проблема відтворення категорії детермінації в англо-українському перекладі зумовлена фундаментальною типологічною розбіжністю між мовами: наявністю розгалуженої системи артиклів в англійській мові та їх відсутністю в українській як мові без артикля як мовної одиниці. У художньому дискурсі детермінативи виконують не лише граматичну, а й важливу прагматично-стилістичну функцію, виступаючи інструментом актуального членування речення та

засобом побудови текстової когезії. Необхідність передачі значень означеності/неозначеності змушує перекладача вдаватися до широкого спектра варіативних рішень – від використання лексичних заміників (займенників, часток) до синтаксичних трансформацій (зміни порядку слів). Проблема полягає у відсутності уніфікованих алгоритмів вибору цих засобів, що в умовах художнього тексту може призводити до суб'єктивних інтерпретацій, втрати авторських смислових акцентів або

порушення комунікативної динаміки наративу. Таким чином, виявлення чинників, що зумовлюють варіативність перекладацьких стратегій у цій сфері, є актуальним завданням сучасного перекладознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя для вивчення категорії детермінації в аспекті міжмовної комунікації закладено у працях В. Карабана та І. Корунця, які детально класифікували граматичні трансформації та визначили функціональні відповідники англійських артиклів в українській мові. Важливе значення для розуміння художньо-стилістичного потенціалу детермінативів мають розвідки Р. Зорівчак, де акцентовано увагу на методах відтворення безеквівалентної лексики та збереженні конотативного забарвлення оригіналу. З огляду на необхідність дотримання морфолого-синтаксичних норм мови перекладу, особливої ваги набувають положення, викладені у колективній праці за редакцією С. Карамана «Сучасна українська літературна мова». Зокрема, розгляд засобів актуального членування речення та функціонування службових частин мови в межах зазначеної праці дозволяє перекладачеві обґрунтувати вибір конкретного лексико-синтаксичного замітника артикля. Попри ґрунтовність наявних напрацювань, варіативність перекладацьких рішень у художньому тексті як результат взаємодії авторського ідіостилу та нормативних вимог мови перекладу потребує подальшого комплексного аналізу.

Постановка завдання. Метою статті є комплексне дослідження та систематизація варіативних стратегій відтворення семантичного потенціалу англійських детермінативів засобами української мови в межах художнього дискурсу. Досягнення поставленої мети передбачає аналіз чинників, що зумовлюють вибір конкретного перекладацького рішення – від лексичних заміників та морфологічних засобів до синтаксичної перебудови речення – з урахуванням необхідності збереження прагматичного фокусу, авторського ідіостилу та комунікативної динаміки оригіналу.

Виклад основного матеріалу. Попри генетичну спорідненість у межах індоєвропейської сім'ї, історична еволюція української та англійської мов зумовила суттєву дивергенцію їхніх типологічних характеристик. Найбільш виразно ці розбіжності фіксуються на рівні морфологічної будови слова. Сучасна українська мова значною мірою зберігає синтетичний характер, де розгалужена система флексій та афіксів виступає основним реляційним засобом вираження граматич-

них значень (відмінків, родів, дієслівних форм). Натомість англійська мова пройшла шлях інтенсивної аналітизації, що призвело до домінування ізолюючих тенденцій, де функцію флексій перебрав на себе службові частини мови та фіксований порядок слів.

Така системна відмінність безпосередньо позначається на морфемному складі лексичних одиниць. Якщо в англійській мові переважають кореневі, одноморфемні слова, то для української мови властива структурна багатоконпонентність. Більшість повнозначних лексем в українській мові функціонують як двоморфемні структури, що поєднують корінь із відповідним афіксом для морфологічного маркування слова. Як ілюстрацію можна навести приклади *дружити* (корінь *друж-* та суфікс *-ити*), *темний* (корінь *темн-* та флексія *-ий*), *весна* (корінь *весн-* та флексія *-а*). Водночас поширеними є і триморфемні утворення, де семантичне ядро супроводжується як словотвірними, так і формотвірними морфемами [3, с. 12]. Зокрема, у словах *небеса* (корінь *неб-*, суфікс *-ес-* та афікс *-а*) або *телята* (корінь *тел-*, суфікс *-ят-* та афікс *-а*) чітко простежується складна ієрархія афіксальних елементів [3, с. 13]. Такий високий ступінь морфологічної репрезентативності української мови виступає ключовим чинником при виборі трансформаційних моделей у процесі перекладу з аналітичних мов.

Система граматичних категорій української мови відзначається високим ступенем структурної розгалуженості та семантичної наповненості. До фундаментальних категорій морфологічного рівня належать рід, число, відмінок, особа, час, вид, спосіб, стан, а також ступені порівняння. Специфіка кожної категорії зумовлена кількісним та якісним складом граматичних значень, що її формують. Яскравим прикладом міжмовної асиметрії є категорія відмінка: якщо в українській мові вона представлена семичленною парадигмою, то в англійській спостерігається редукція цієї категорії до двох форм. Така варіативність підтверджує тезу про те, що граматичні системи, попри універсальність своїх функцій, відображають унікальні вектори історичного розвитку та культурно-мовні детермінанти кожного етносу [1, с. 194].

Своєю чергою, англійська мова як мова аналітичного ладу володіє специфічною системою граматичних категорій, що визначають синтаксичну організацію речення та актуалізують логіко-змістові зв'язки між лексемами. До ключових категорій англійської мови слід віднести час, особу, число, аспект (тривалий та доконаний), стан,

а також категорію означеності/неозначеності (детермінації). Окрему увагу в лінгвістичних працях приділяють категорії виду, яка реалізується через розгалужену систему вищо-часових форм. У контрастивному аспекті англійська мова демонструє відносну спрощеність морфологічного вираження відмінків та відсутність граматичного роду іменників, що є характерним для синтетичних мов. Проте саме кореляція та функціональна взаємодія цих категорій забезпечують можливість конструювання логічних за змістом висловлювань і передачу найтонших смислових відтінків. Глибоке розуміння ієрархії граматичних категорій англійської мови є необхідною передумовою не лише для осягнення її смислового навантаження, а й для розв'язання фундаментального завдання перекладознавства – досягнення повної адекватності та еквівалентності текстів у процесі міжмовної трансформації.

Дана стаття фокусується на аналізі граматичної категорії означеності/неозначеності, яка в сучасній лінгвістиці частіше згадується як категорія детермінації, та вивченні специфіки її репрезентації в межах типологічно відмінних індоєвропейських мов – англійської та української.

Категорія детермінації є фундаментальним складником граматичної структури багатьох мовних сімей, зокрема вона посідає чільне місце в морфосинтаксичній системі германських та романських мов. Як універсальне лінгвістичне явище, детермінація безпосередньо корелює з концептами референтності та нереферентності, відображаючи опозицію між конкретизованим та узагальненим статусом об'єкта чи явища. Функціональне призначення цієї категорії полягає в ідентифікації семантичного статусу іменника: вона вказує на те, чи постає предмет як індивідуалізована, контекстуально виокремлена одиниця (означеність), чи він розглядається як абстрактний представник певного класу об'єктів (неозначеність). Крім того, детермінація виступає потужним інструментом текстотворення, оскільки маркує інформаційну динаміку наративу: поява нового, незнайомого реципієнту об'єкта потребує неозначеної актуалізації, тоді як повторна згадка предмета сигналізує про його перехід у статус відомої інформації.

Слід наголосити, що формальна експлікація цієї категорії варіюється залежно від типу мовної системи. В англійській мові, де домінують аналітичні тенденції, провідним засобом вираження детермінації є парадигма артиклів, що включає неозначений *a/an* та означений *the* артиклі. У сучасній германістиці також прийнято виокрем-

лювати нульовий артикль (*zero article*) як значущу відсутність формального маркера, що має власне семантичне навантаження. Окрім артиклів, система детермінативів англійської мови охоплює широкий спектр інших актуалізаторів іменника, зокрема вказівні, присвійні, неозначені, заперечні та квантитативні (кількісні) займенники, які сукупно забезпечують точну референційну прив'язку мовленнєвої одиниці до позамовного контексту.

У системі англійської мови артиклі виступають домінантними детермінантами, які, попри відсутність власного лексичного значення, наділені інтенсивним функціонально-семантичним навантаженням. Комунікативна прагматика артикля полягає у розмежуванні ступеня обізнаності учасників дискурсу щодо об'єкта мовлення: опозиція “*a café*” – “*the café*” маркує перехід від абстрактного, раніше не згаданого об'єкта до конкретизованої одиниці, ідентифікованої в межах спільної пресупозиції мовця та слухача. Як службова частина мови, артикль є структурним центром іменникової групи, що забезпечує граматичну коректність речення. Однак у процесі англо-української перекладацької трансформації спостерігається тенденція до використання нульової еквівалентності (елімінації детермінатива) або застосування методів дескриптивної (описової) компенсації, що зумовлено відсутністю артикля української мови.

Генезис неозначеного артикля *a/an* пов'язаний із давньоанглійським числівником «*an*» (один), що історично зумовило його селективність щодо злічувальних іменників у формі однини. Проте в сучасному перекладознавстві пряма підстановка числівника «один» часто визнається стилістично надлишковою або семантично неадекватною контексту. Окрім кількісного аспекту, цей детермінант виконує важливу класифікуючу функцію, презентуючи предмет як типового представника певного гомогенного класу явищ, що вимагає від перекладача пошуку контекстуальних синонімів або синтаксичних засобів акцентування.

Генезис означеного артикля *the* також сягає давньоанглійського періоду, проте в сучасній історичній лінгвістиці панує консенсусна думка щодо його прямої деривації від вказівного займенника *that*. Цей етимологічний зв'язок зумовлює фундаментальну функцію даного детермінатива – вказівку на конкретний, ідентифікований у межах контексту об'єкт. Важливою морфосинтаксичною характеристикою означеного артикля є його інваріантність стосовно граматичної категорії числа. На відміну від неозначеного артикля, дистрибуція

the не обмежена структурними типами іменників: він вільно сполучається зі злічувальними та незлічувальними лексемами як у формі однини, так і у формі множини.

Функціональний діапазон означеного артикля охоплює ситуації як анафоричної референції (повторна згадка вже відомого об'єкта), так і ситуативної означеності, де предмет виокремлюється завдяки унікальності в певній картині світу. У перекладацькій практиці ці властивості вимагають особливої уваги, оскільки вибір засобу відтворення – від використання вказівних займенників «цей», «той» до повної елімінації артикля з перестановкою слів у реченні – залежить від типу детермінації, яку реалізує *the* у конкретному мікроконтексті. Така гнучкість означеного детермінатива в англійській мові створює широке поле для варіативності

Водночас існують суворі морфосинтаксичні обмеження щодо дистрибуції неозначеного артикля *a/an*. Зокрема, у випадках, коли об'єкт або явище актуалізуються у формі множини в узагальненому контексті, функціонування зазначеного детермінатива стає неможливим. Це зумовлено етимологічним зв'язком артикля з категорією числа (значенням одиничності), що вступає у граматичне протиріччя з кількісним показником множини. У перекладацькій практиці при роботі з такими структурами найчастіше застосовується стратегія нульової еквівалентності, за якої значення неозначеності залишається імпліцитним або компенсується синтаксичними засобами української мови.

Крім того, у теоретичних розвідках значна увага приділяється поняттю «нульового артикля», який розглядається як значуща відсутність формального маркера. Науковці констатують, що нульовий артикль є закономірним показником у ситуаціях, де відсутня потреба у специфічній класифікації чи індивідуалізації об'єкта [7]. У художньому тексті це часто стосується абстрактних понять, назв речовин або іменників, що вживаються у максимально широкому, недиференційованому значенні. Для перекладача ідентифікація нульового артикля є критично важливою, оскільки вона сигналізує про необхідність відтворення загальної родової назви без додаткових лексичних уточнювачів, що дозволяє зберегти автентичну стилістику та лаконічність оригіналу.

Українська мова, за своєю типологічною природою, належить до мов синтетичного ладу, що передбачає вираження граматичних значень переважно через внутрішню модифікацію слова та

розгалужену систему афіксації [5, с. 326–327]. У зв'язку з відсутністю спеціалізованого морфологічного інструментарію, подібного до артикльової системи германських мов, категорія детермінації в українському мовознавстві розглядається як імпліцитна, або «латентна» функціонально-семантична категорія.

Така специфіка зумовлює перенесення значень означеності та неозначеності з граматичного рівня на інші мовні рівні, де вони актуалізуються через комплекс компенсаторних засобів. На лексичному рівні детермінація експлікується за допомогою широкого спектра частин мови, зокрема вказівних, неозначених та присвійних займенників, а також атрибутивних конструкцій із прикметниками, що конкретизують референтний статус іменника. На синтаксичному рівні провідну роль відіграють перекладацькі трансформації, що базуються на зміні порядку слів та актуальному членуванні речення, де позиція слова (тема чи рема) безпосередньо вказує на ступінь його інформаційної новизни. Крім того, важливою складовою відтворення значень детермінації є просодичні засоби, зокрема логічний наголос та інтонаційне виокремлення, що дозволяють вербалізувати приховані смислові акценти оригіналу в процесі міжмовної комунікації. Таким чином, відсутність прямого граматичного еквівалента в українській мові компенсується багаторівневою системою функціональних аналогів.

Ця типологічна дивергенція між двома мовними системами становить одну з ключових проблем сучасного перекладознавства, оскільки безпосередньо детермінує рівень адекватності та еквівалентності відтворення художніх текстів. У процесі міжмовної трансформації перекладач постає перед необхідністю глибокої диференціації контекстуальних умов, що вимагає застосування варіативного арсеналу граматичних і лексичних перетворень. Важливу роль при цьому відіграє врахування ступеня деталізації опису, специфіки кумуляції мовних одиниць та інших лінгвостилістичних чинників, спрямованих на мінімізацію смислових втрат і забезпечення цілісної реплікації змістової та формальної структури першоджерела.

Істотні розбіжності між англійською та українською мовами в площині репрезентації категорії (не)означеності чинять визначальний вплив на стратегію перекладу. Відсутність морфологічної категорії артикля в українській мовній системі зумовлює певні когнітивні труднощі при інтерпретації англійського дискурсу українськими

реципієнтами. Така складність пояснюється не лише екзистенційною відсутністю аналогічних граматичних маркерів у рідній мові, а й багатофункціональністю англійського артикля [3, с. 24]. З огляду на це, прецизійний аналіз засобів детермінації стає релевантним чинником, що безпосередньо корелює з успішністю перекладацької діяльності та якістю фінального тексту.

Висновки. Підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна констатувати, що відтворення англійських детермінативів в українському перекладі постає як складний процес міжрівневої компенсації, зумовлений типологічною дивергенцією аналітичної та синтетичної мовних систем. Проведений аналіз підтвердив, що категорія детермінації в українській мові функціонує як імпліцитний складник, що реалізується не через спеціалізовану морфологічну парадигму артиклів, а за допомогою розгалуженого комплексу функціональних аналогів. Зокрема, було з'ясовано, що варіативність перекладацьких стратегій прямо залежить від референтного статусу об'єкта та комунікативного наміру автора.

У процесі міжмовної трансформації перекладачі застосовують багаторівневу систему відповідей: від лексичних засобів, як-от вказівні та неозначені займенники, до синтаксичних методів, заснованих на зміні порядку слів для позначення теми та реми висловлювання. Важливу роль також відіграють морфологічні трансформації та стратегія нульової еквівалентності, що застосовується у випадках, коли контекстуальна детермінованість дозволяє уникнути надлишкового використання службових слів без втрати змісту. Доведено, що успішність та адекватність перекладу детермінативів визначається не лише дотриманням граматичних норм, а й здатністю перекладача гнучко адаптувати функціонально-семантичне навантаження англійських артиклів до стилістичних та естетичних параметрів художнього дискурсу. Перспективи подальшого вивчення цієї проблематики вбачаються в аналізі перекладацької варіативності в межах різних жанрів сучасної прози, що дозволить систематизувати моделі відтворення категорії означеності в українському лінгвокультурному просторі.

Список літератури:

1. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство : Навчальний посібник Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 288 с.
2. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. 216 с.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури / В. І. Карабан. Вінниця: Нова Книга, 2001. Ч. 1. 271 с.
4. Караман С.О. Сучасна українська літературна мова : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / С.О. Караман, О.В. Караман, М.Я. Плющ [та ін.]; за ред. С.О. Карамана. К.: Літера ЛТД, 2011. 560 с.
5. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов. Навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2003. 464 с.
6. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. 368 с.
7. Лещенко О. Конспект лекцій з дисципліни «Порівняльна граматики англійської та української мов» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності 035 «Філологія». Кам'янське : ДДТУ, 2023. 70 с.
8. Служинська Л. Б., Гумовська І. М. Артикль як традиційний засіб вираження детермінації в німецькій та англійській мовах. *Наукові записки націон. ун-ту «Острозька академія». Серія «Філологічна»* / гол. ред. І. Д. Пасічник. Острог: вид-во нац. ун-ту «Острозька академія». 2015. Вип. 58. С. 300–302.

Klymko K. A., Sus R. V. VARIABILITY OF TRANSLATION SOLUTIONS IN RENDERING THE MEANINGS OF DETERMINERS IN LITERARY TEXTS

The article provides a comprehensive translational analysis of the rendering of determiner meanings in literary texts within the framework of English-Ukrainian translation. The relevance of the study is determined by the absence of a direct equivalent to the category of definiteness/indefiniteness in Ukrainian, which creates a wide range of variability in translation decisions. Primary attention is focused on the functional-semantic potential of English articles as the core means of determination and the specifics of their explication. The paper proves that the choice of translation strategy in literary discourse is governed not only by grammatical norms but also by cognitive-pragmatic factors, contextual environment, and the author's style.

The authors systematise the primary methods of compensating for English article meanings at various linguistic levels. Specifically, at the lexical level, the use of demonstrative, indefinite, and personal pronouns, particles, and adjectives capable of actualising the referential status of a noun is analysed. At the syntactic

level, emphasis is placed on the role of functional sentence perspective (FSP) and word order as key tools for conveying definiteness in Ukrainian. The scientific novelty of the research lies in highlighting the variability of translation solutions depending on the artistic function of the determiner. A separate segment of the work is devoted to analyzing the concept of the “zero article” and its significance in shaping artistic imagery—a factor often overlooked in linear translation. The conclusions emphasise that the effectiveness of a translation decision directly depends on the translator’s ability to recognise the implicit meanings embedded in the source language’s system of determination. The study confirms that modern translation practice tends toward the use of combined methods for rendering the category of definiteness/indefiniteness, where syntactic restructuring of the sentence is coupled with lexico-semantic adaptation. The results obtained can be applied in courses on theoretical grammar, comparative typology, and the theory and practice of translation.

Keywords: *category of definiteness/indefiniteness, determiner, article, literary text, translation transformations, variability, functional sentence perspective, compensation, contextual equivalence.*

Дата першого надходження статті до видання: 29.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 24.04.2026